

**ABDURAHMON AKBAR IJODIDA USLUBIY VA SHAKLIY
O'ZIGA XOSLIK**

Xurshida Hamroqulova,
filologiya fanlari doktori, dotsent

Аннотация: Мазкур мақола ўзбек болалар адабиётининг кўзга кўринган истеъдодли шоири Абдурахмон Акбар ижодига бағишланган. Шоир ижоди давомида ўзига хос услуби, шаклда ранг-баранглиги билан болалар шеърлятида алоҳида ўрин тутати. Мақолада шоирнинг лексик ва услубий хатоликни топишга ундайдиган шеърлари, ҳарф ва рақамларни бир бутунликка айлантириш, яъни рақамларни сўзлар орасида қўллаш, тескари сарлавҳали шеърлар, исмлардан иборат шеърлар, “Бир дафтар савол” туркумидаги шеърларида шоирнинг бадиий маҳоратига оид кузатишлар акс этган.

Калит сўзлар: шеърят, сифат ўзгариши, “Хато шеърлар”, рақамли шеърлар, тескари сарлавҳали шеърлар, бадиий маҳорат, услубий шаклий ўзига хослик

Аннотация: Данная статья посвящена творчеству известного детского поэта Абдурахмана Акбара. Поэт имеет особое место в детской литературе неповторимым стилем, разнообразием форм удерживает особое внимание в детском воображении. Статья посвящена творчеству поэта Абдурахмана Акбара. Поэт на протяжении всего своего творчества своим неповторимым стилем, разнообразием форм. В статье приведены размышления по поводу стихов поэта, побуждающих находить лексические и стилистические ошибки, превращать буквы и цифры в единое целое, то есть использовать цифры между словами, стихи с перевёрнутыми заглавиями, стихи из имен, стихи из серии "Тетрадь вопросов".

Ключевые слова: поэзия, качественное изменение, “Стихи ошибки”, цифровые стихи, стихи с перевернутыми заглавиями, художественное мастерство, стилистически-формальное своеобразие.

Abstract: This article is dedicated to the work of Abdurakhmon Akbar, a talented and prominent poet in the field of Uzbek children's literature. Throughout his career, Akbar occupies a special place in children's poetry thanks to his unique style and variety of forms. This article reflects on the poet's artistic skill, examining his poems which encourage the reader to find lexical and stylistic errors. These include turning letters and numbers into words, using numbers between words, poems with inverted titles, poems consisting of nouns, and poems in the "One Notebook Question" series.

Keywords: poetry, quality change, "Poems of Error", numerical poems, poems with inverted titles, artistic skill, stylistic and formal uniqueness.

Abdurahmon Akbar o‘zbek bolalar she’riyatining navqiron avlodiga mansub iste’dodli shoirlardan biri edi. Abdurahmon Akbar bolalar adabiyotiga o‘tgan asrning saksoninchi yillari oxirida kirib keldi. U o‘zbek bolalar she’riyatining Hamza Imonberdiyev, Kavsar Turdiyeva, Rustam Nazar, Qo‘zi Ismoil, Vali Ahmadjon, Nurillo Ostonskiy kabi vakillaridan keyingi avlodga mansub edi. Muqimjon Qodirov, Sodiqjon Inoyatov, Zafar Isomiddin, Xudoyberdi Komilov, Dilshod Rajab, Po‘lat Ermat, Yusuf Miryusufzoda, Ne‘mat Dushayev kabi safdoshlari ichida Abdurahmon Akbarning o‘z o‘rni, o‘z ovozi bor edi.

Bolalar shoiri Sodiqjon Inoyatov haqli ravishda ta’kidlaganidek, bolalar she’riyatida “sifat o‘zgarishlarini esa aynan Rustam Nazar bilan Abdurahmon Akbarov boshlab berdilar... ular bolalar she’riyatiga ko‘ngil degan narsani olib kirishdi”. O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi Abdurahmon Akbar ijodiy merosi bilan o‘zbek bolalar she’riyati xazinasidan munosib joy egalladi.

Abdurahmon Akbarning xato she’rlar, raqamli she’rlar, teskari sarlavhali she’rlar, ismli she’rlar kabi turkum she’rlari shoir ijodining shakliyl-uslubiy o‘ziga xosligini belgilaydi.

Abdurahmon Akbarning “Xato she’rlar” turkumi so‘z qo‘llash bilan bog‘liq masalalarga bag‘ishlangan. Har biri to‘rt misradan tashkil topgan bu turkum o‘zida

“Jumboq”, “Men ko‘rgan tush”, “Teskari ertak”, “Daftarimning odati”, “Mo‘jiza”, “Singilginam”, “Hasharda”, “Notanish yo‘lovchi” singari she‘rlarni o‘z ichiga olgan. Xato she‘rlarning o‘ziga xos xususiyati shundaki, xatolik aynan qofiyadosh so‘zlarda uchraydi. Qofiyadosh so‘zlar so‘z ma‘nosida yoki so‘zni paronimini qo‘llash bilan, tovush orttirish yoki kamaytirish bilan bog‘liq holda xatoga uchraydi. Shoir bu o‘rinda o‘quvchining fahm-idrokiga ta‘sir qilish yo‘lidan boradi. Natijada to‘g‘rilangan xatolik she‘r mazmuniga yangi ma‘no bag‘ishlaydi.

Ajoyib men ko‘rgan tush:

Atrof go‘zal TOG‘ emish

Uyg‘onsin deb BULBULLAR

Yonib kuylarmish GULLAR. (“Men ko‘rgan tush”)

Shoir bu o‘rinda ham leksik, ham uslubiy xatolikni topishga undayotganini anglash qiyin emas. Tog‘ bog‘ga aylansagina gullar va bulbullar uchun makon aniq bo‘ladi. 3-4-misradagi qofiyadosh so‘zlarning o‘rin almashinuvi she‘rdagi uslubiy xatolikni bartaraf etadi. Qofiyalarning misralarda almashinib qolishi bilan bog‘liq uslubiy xatolik turkumdagi “Singilcham” (“Yuvib bo‘lgunimizcha, Ukam bilan OLCHANI, Yeb qo‘yibdi singilcham Ikki qism SHOLCHANI”), “Daftarimning odati” (“Ikki olgan kunlarim Ozib qolar KAPTARIM, Don sepsam ham oldimga Kelay demas DAFTARIM”)kabi to‘rtliklarda uchrasa, paronim so‘zlar bilan bog‘liq xatoliklarning yuzaga kelishi “Hasharda”, “Notanish bola” she‘rlariga xos:

Olti “B”lar bu safar

Nok o‘tqazishdi butkul.

Biz bo‘lsak yo‘l chetiga

Ekib chiqdik nuqul PUL. (“Hasharda”)

Bu o‘rinda pul-gul so‘zlarining o‘rin almashuvi birgina tovush hisobiga xatolikni keltirib chiqarayotgani ma‘lum bo‘layotir. Bu kabi xatolik “Notanish yo‘lovchi”da ham uchraydi:

Suhbatlashib tursak bizdan

So‘rab qoldi bitta xola.

– Karimjonning kichik o‘g‘li

Ichingizda qaysi LOLA

Bu o‘rinda lola-bolaga almasha, ma‘noda muvofiqlik bo‘ladi. Turkumdagi she‘rlar shoir ijodining yana bir qirrasini namoyish etgan. Ya‘ni so‘zlarning turli shakliy tovlanishlari bilan aks ettirib ham bolalar adabiyotiga hissa qo‘shish mumkinligini Abdurahmon Akbar ko‘rsata olgan. Garchi bu tipdagi asarlar so‘zlarni xato qo‘llamaslikka, so‘z bilan bog‘liq turli shakldagi xatoliklarning oldini olishga qaratilgan bo‘lsa ham, shoirning badiiy mahorati yarq etib ko‘zga ko‘ringan she‘rlari sirasiga kiritib bo‘lmaydi.

Bolalar she‘riyatida ta‘limiy-axloqiy sifatlarni shakllantirish uzoq yillar davomida birlamchi hodisaga aylanib kelgani rost. Ammo har bir davr adabiy

muhibiti va shu davrga mansub avlodning badiiy tafakkurga sezilarli ta'sir ko'rsatishini inkor qilib bo'lmaydi. Shu ma'noda Abdurahmon Akbarning she'riyatda bir xillikni yorib chiqqan yangi shakliy-uslubiy o'zgarishlarga erishishi, aytish mumkinki, bolalar she'riyatida dadil olg'a siljish bo'ldi. Uning raqamli she'rlari kichik maktab yoshidagi bolalar she'riyatini yangicha shakl va mazmun bilan boyitishi o'zigacha bo'lgan bolalar she'riyatida noyob hodisa edi. Shoirning "Tush", "Uchqunjonning toychoq'i", "Hamma biladigan haqiqat", "Xavotirlik", "So'nggi ogohlantirish", "Mingoyoqning xo'tikka degani", "Qo'ng'izvoyning quvonchi", "Orzuli dunyo", "Qovunning degani", "Oltinoy", "Eskirgan yangilik", "Ertakchi", "G'o'nan va tulki", "Bozorda", "Salom xat", "To'qson bobo" kabi she'rlarida qo'llangan raqamlar o'quvchi uchun faqatgina zavq ulashadigan qiziqarli mashg'ulotga aylanib qolmadi. Balki bolaning tafakkurida sezilarli o'zgarish yasadi. She'rlarda harf va raqamlarning bir butunga aylanishi, ayrim hollarda harflarning raqamga do'nishi hollari so'zlar qatiga sinchiklab e'tibor berishga majbur qiladi. Bola ong-u shuurida so'z va raqamning bir butunlikka aylanish jarayoni unda hissiy bilish imkonini oshiradi. Shoirning 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 40, 90, 100, 1000 raqamlari ishtirokidagi she'rlari shu raqam ishtirok etgan so'zlar lug'atimizda mavjudligini bildiradi, bolaning boshqa so'zlarga ham e'tiborini orttiradi. Bu kabi she'rlarda qo'llangan raqamlar bir qator hodisalar asnosida yuzaga kelgan:

1. Misralar orasida sanoq sonlarning qo'llanishi bilan bog'liq raqamlar:

Atrof qorong'i. Soat

11 lar emish.

Menga qarab 1 bo'ri

O'qdek kelarmish. ("Tush")

2. So'zlar tarkibida shu so'z bilan birlik hosil qilgan bo'g'inlar tarzidagi raqamlar:

O'ylarmishman shu asno

Bo'lganda Sol,

1 soniya ichida

Topardi tadl. ("Tush")

Ji1000 ena, - der evara,

Bobosidan uzmay ko'z. ("To'qson bobo")

3. Son so'z turkumi bilan omonimlik hosil qiladigan fe'l so'z turkumiga oid so'zlarning raqam shaklida ifoda etilishi:

3qunjonning toychoq'i

Shamoldan 3qur.

Orzu qilar bolalar

Minmoqni 3qur. ("Uchqunjonning toychoq'i")

O'pkalanib yurma mendan

Barmog'ingni 40volib. ("Qovunning degani")

4. Bo'g'in tarkibidagi tovushlarning raqamlar shaklida ifodalanishi:

T10g'illama t10g'izvoy,

G'10g'illama q10g'izvoy. ("Eskirgan yangilik")

5. Ikki bo'g'in orasida keladigan tovushlardan hosil qilingan raqamlar:

Uni k3uk deyish ham

Xatodir 5ak. ("Oltinoy")

Q10oq bo'lsam degandim

Senga kelgunicha kuz. ("G'o'nan va tulki")

6. Raqam va so'z qo'shilishidan yangi ma'no hosil qiladigan so'zlarda raqamning ifoda etilishi:

1000buloqlik 90bobo

Yoshligin qo'msab 1dam. ("To'qson bobo")

Asli u 4ko'z degan

Ko'ppakdir, ko'ppak. ("Oltinoy")

7. Raqamga qo'shimcha qo'shish bilan hosil qilingan yangi so'zda o'zakning raqam bilan ifodalanishi:

3im to'mtoq kechpisharman

40ma derlar otimni

Shirinlikda bosvoldidan

Past qo'ymayman zotimni. ("Qovunning degani")

Shoirning yigirmaga yaqin raqamli she'rlarini kuzatar ekanmiz, she'r davomida faqatgina bitta raqamning takrorlanishi bilan bog'liq o'rinlarga, masalan, "Tush" she'rida "1", "Uchqunjonning toychog'i", "So'nggi ogohlantirish", "Ertakchi"da "3", "Hamma biladigan haqiqat"da "5", "Xavotirlik", "Eskirgan yangilik", "G'o'nan va tulki" kabi she'rlarida "10" raqami she'r davomida takrorlansa, ayrim she'rlarida birdan o'ngacha bo'lgan raqamlar takrorlanadi. Kuzatilgan o'rinlarda raqamlar qanday hodisa asosida yuzaga kelmasin ularning bari bir maqsadga – bolada analitik tafakkurni shakllantirishga, mantiqiy mushohada qilish imkonini berishga xizmat qilganini ko'rish mumkin.

Abdurahmon Akbar ijodida shakliy o'ziga xosliklar faqatgina raqamli she'rlar bilan belgilanmaydi. Shoir ijodida "Shom", "Kon", "Bobur", "Otam", "Marka" kabi teskari sarlavhali she'rlar ham uchraydi. Bunday she'rlar o'quvchi so'z boyligini oshirishning o'ziga xos usuli hisoblanadi. Shoir turkum nomini "Teskari sarlavhali she'rlar" deb nomlamaganida sarlavhaning o'zi bilangina she'r mohiyati ochilavermas edi. Negaki, sarlavhaga ishora qiladigan so'zlarning she'rda uchrashi o'quvchini biroz chalg'itishi mumkin. Masalan, "Nondek lazzatga konman" ("Kon"), "Marka desa bir paytlar, Tomdan tashlardi o'zin" ("Marka") kabi. Ammo

she'rni sinchiklab o'qigach, ma'no sarlavhaga to'g'ri kelmayotganini payqash mumkin. Odatda, bolalarga atalgan she'rlarda asosiy mazmunga yo'naltiruvchi ma'no bo'rtib turadi. Bu ma'no ba'zan bitta so'zga yoki sarlavhaga yuklanadi. Abdurahmon Akbarning ko'plab she'rlarida epik syujet yetakchilik qiladi. Shuning uchun she'rni o'qish jarayonida muayyan voqeaning syujet unsurlarini aniqlash mumkin. "Shom" she'ri Davronning kaptarlarga don olib kela olmayotganining bayonidan iborat bo'lsa ham, she'rdagi yechim Mosh laqabli mushuk bilan bog'liqligi ayon bo'ladi. Bungacha shoir sarlavha sirini ochmaydi. Garchi "shom" so'zini teskari o'qish bilan "mosh" so'zi hosil bo'lsa ham, o'quvchining diqqat-e'tibori kaptarga berilajak donga bog'lanadi. Mosh donli ekin sifatida kaptar ozuqasi bo'lishi mumkinligi kitobxonning diqqat markazida turadi. Kutilmaganda, Mosh laqabli mushukning hal qiluvchi vazifasi sarlavhaning haqiqiy ma'nosini ochib beradi. Ko'rinadiki, shoir sarlavhaning asl ma'nosini ham bir necha qatlamli qilib ifodalaydi:

Davronboyni don tashvishidan,

Mosh mushugi ayladi xalos –

U kechqurun tomga chiqdi-da,

Kaptarlarni tushirdi paqqos.

Teskari sarlavhalarning yana bir jihati shundaki, shoir nafaqat sarlavhaga, balki she'r mazmuniga ham yashirin ma'no yuklaydi. Natijada, o'ziga xos she'riy topishmoq yuzaga keladi. Masalan, "Otam" she'ri sarlavhasini teskari o'qilganda "mato" so'zi chiqishi ma'lum bo'lsa ham, shoir she'r davomida aynan qanday mato ekanligini aniq aytmaydi. Faqatgina ayrim kalit so'zlar va ishoralar orqali yashirin so'zni topish imkoniyatini o'quvchiga taqdim qiladi. Matoning dastro'mol va sochiq emasligi, surp va chit ham emasligi, ipakdan tayyorlanishi, go'zallikda kamalakdan qolishmasligi, bu matoni kiygan odam Marg'ilonga borib kelganday o'zini his qilishi uning atlas ekanligiga shubha qoldirmaydi.

Turkumdagi ayrim she'rlardagi qahramonlar birinchi misralardayoq o'zi haqida ma'lumot bera boshlaydi. "Kon" ("Nok") she'ri haqida shu fikrni aytish mumkin:

Lampochkaga qiyoslagan

Meni mashhur bir shoir

She'r yozilgan qog'oz-qog'oz

Foydalarimga doir.

She'rdagi ishora belgisi uning "lampochka"ga qiyoslanishi. Mana shu belgi bu mevaning nok ekanligiga ishora qiladi. Ammo turkumdagi "Marka", "Bobur" she'rlari haqida bunday fikr aytib bo'lmaydi. "Marka" Akram degan marka yig'uvchi bola haqida. Ammo biror o'rinda shoir uning Akram ekanligini aytmaydi. She'r davomida uning ismi to'rt marta aytilganining ta'kidlanishi o'quvchini qaytadan she'rni o'qishga undaydi. Agar "Marka" she'ri turkum ichiga kiritilmaganida uning Akram ekanligini topish mumkin bo'lmay qolardi. "Bobur" ("Rubob") she'ri haqida ham shuni aytish mumkin. Garchi turli musiqa nomlarining nomi keltirilishi bilan muayyan musiqa asbobi haqidagi gap borayotgani anglashilsa-da, aynan uning rubob ekanligini sarlavhaning teskari o'qilishidagina aniqlash mumkin. Ko'rinadiki, "Teskari sarlavhali she'rlar" kabi shakliy izlanishlari bilan shoir bolalar she'riyatini oddiy va bir ma'noli satrlardan ko'p qatlamga ega she'rlarning paydo bo'lishiga zamin yaratdi.

Abdurahmon Akbarning uslubiy o'ziga xosligini ko'rsatuvchi yorqin belgilardan biri shakliy rang-baranglikni she'riyatga dadil olib kira olgani deyish mumkin. Ismlar aks etgan she'rlar o'zbek bolalar adabiyotida yangilik emas. Bir vaqtlar Po'lat Mo'min ismlar aks etgan she'ri bilan ko'pchilikning e'tirofiga sazovor bo'lgan edi. Tursunboy Adashboyev ijodida ham ismli she'rlar uchraydi. Ammo ismlarni bir turkum ostida ifodalash Abdurahmon Akbar ijodi bilan bog'liq. Shoirning "Geografiya darsida", "Ismlar mamlakati", "Otajonim duosi", "Shirinsuxan sotuvchi", "Echki", "Azamat va Davronbek", "G'aroyib maktub", "Ulgurji savdo", "A'lochi" kabi o'nlab she'rlarida yuzlab ismlar tilga olinadiki, shoir ko'plab so'zlar ma'nosini ham ismlar qatiga joylab yuborilganini ko'rsatib beradi. Ismli she'rlar shunisi bilan e'tiborga loyiqki, unda har bir she'r mavzusidan kelib chiqib ismlar tanlangan. Masalan, "Geografiya darsida" she'rida Toshkan, Shahri, Madina, Qutbi, Diyor, Davlat, Mamlakat, Jahon, O'rmon kabi joy nomlari, geografik atamalar bilan bog'liq ismlar uchrasa, "Otajonim duosi" she'rida otaning farzandga atagan barcha ezgu tilaklari ismlar shaklida ifoda etiladi. She'r davomida G'olib, Zafar, Safar, Sulton, Yo'ldosh, Qo'ldosh, Polvon, Ijobat, Omon, Umid, Quvvat, Rizqi, Quvonch, Faxri kabi nomlarning uchrashi ota tilaklarining ezgu niyatlarga to'la ekanligini ko'rsatadi.

*Alqaganim alqagan:***OMON bo'ling OTAJON.****UMRIngiz-u RIZQIngiz****Hech vaqt topmasin POYON**

Shoirning ismlardan iborat she'rlari shuni ko'rsatadiki, juda ko'p so'zlar ismlar shaklida yashab kelmoqda. Bu ismlar o'zida anglatgan ma'nolari bilan qadriyatlarimizni o'zida ifoda etadi.

Topishmoq paydo bo'lishiga ko'ra juda qadimga borib taqaladi. Insoniyat paydo bo'libdiki, bu dunyo sir-sinoati va jumboqlari bilan kishilarni hayratga solib kelgan. Shuningdek, kishilarning qiziquvchanligi, hamisha izlanishga va topishga moyil tabiati asrlar davomida turli topishmoqlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lgan. Muayyan ijodkorlar tomonidan maxsus yozilgan topishmoqlarning ko'pi bolalar ijodkorlarining ulushiga to'g'ri keladi. Abdurahmon Akbar ham o'z ijodi bilan yozma topishmoqlarga hissa qo'shdi. "Uyquchining tushlari" kitobiga qirqta topishmog'i kiritilgan. Bu topishmoqlar turli mavzularda yozilgan. Unda kundalik maishiy turmushda ishlatiladigan buyumlardan tortib, tabiatning noyob hodisalarigacha, o'simliklardan tortib hayvonot olamigacha topishmoqqa yashiringan.

Dasturxonlar ko'rkimiz

Lo'ppi, mazali.

Sedanali, piyozli

Hamda jizzali. (Non)

Muallif topishmoqlari kishiga murakkablik tug'dirmaydi. Ularda ko'z o'ngimizda har doim duch keladigan narsa-buyumlar yoki tasavvurimizda jonlanadigan voqea-hodisalar qalamga olinadi. Shu tomonlama ko'pchilikning qiziqishiga sabab bo'ladi. Albatta, bolalar uchun birmuncha zo'riqtiradigan topishmoqlar emas, balki topishga yo'naltiradigan topishmoqlar diliga yaqin bo'ladi:

Mahsi-kovush, shippak degan

Jiyanlari – qizlari ko'p.

Xiyobon-u to'yda emas,

Paxtazorda izlari ko'p. (Kirza etik)

Bir mavzuning turli shoirlar ijodida uchrashi tabiiy hol. Anvar Obidjonning ko'pchilik tomonidan sevib o'qiladigan "Kalishning Botinkaga yozgan she'ri"da ham oyoq kiyimlarga ta'rif berilgan. Esingizda bo'lsa, Kalish Botinkaga to'yga borish uchun shoshilib turganini ma'lum qilib, qarindoshlariga salom yo'llaydi:

Mendan salom aytib qo'y:

Ko'netikboy dadangga,

Satang Xirom akangga,

Dono Chorig' bobongga,

Suluv Shippak opangga,

Cho'tir Kirza tog'angga,

Amirkoni xolangga,

Mahsibibi oyingga

Va ikkinchi poyingga.

Agar Anvar Obidjon “mahsibibi”ni oyiga, “amirkoni”ni xolaga o‘xshatsa (odatda, amirkoni kovushlar bo‘ladi), Abdurahmon Akbar bularning ikkovini ham qizlarga o‘xshatadi. Ko‘rinadiki, oyoq kiyimlarning vazifalari, ishlanishi va kimga xizmat qilishiga ko‘ra jinslarga bo‘lishda har ikki shoir yakdil yo‘l tutadi.

Abdurahmon Akbarning an‘anaviy topishmoqlardan farq qiladigan adabiy topishmoqlari ham mavjud. Bu topishmoqlar hajman yirik bo‘lib, ular muayyan yo‘nalish, ijodkor yoki adabiy qahramon haqida batafsil ma’lumot beradi. Bu topishmoqlar ijodkor shaxsiyatiga berilgan ta’rif, ijodiga chizgilar, qahramon ta’rifi o‘laroq qimmatli ma’lumot kasb etadi. Shoirning adabiy topishmoqlari raqamlar bilan ifodalangan. Birinchi topishmoq to‘rt misradan tashkil topgan to‘qqiz banddan iborat. Bu topishmoqda bolalar adabiyoti vakillarining nomlari birma-bir sanab o‘tilganidan tashqari ularning hammasi bolalar ijodkorlari ekanligi alohida qayd etiladi. Topishmoq “g‘alati boshqotirma”dan iboratligi aytib o‘tiladi:

Bo‘lmasa, yoz, boshladik:

Quddus, Ilyos, Miraziz,

Anvar, Kavsar, Tursunboy,

Po‘lat, Umida, Aziz.

Qambar, Safar, Narimon,

Habib, Yayra va Sulton,

Xudoyberdi-yu Qudrat,

Rauf, Hamza, Muhammad.

Shu tariqa mazkur topishmoqda yigirma oltita bolalar ijodkorining nomi keltiriladi. Ularning familiyasini topish kitobxonga havola qilinadi. Bu topishmoq, bir tomondan, bolalar ijodkorlari haqida muayyan tasavvurga ega qilsa, ikkinchi tomondan, bolalarga doir asarlar mualliflari sifatida ular ijodiga qiziqishni oshiradi.

Ikkinchi topishmoqda yashiringan shaxsni aniqlash uchun muallif bir qator ishoralar beradi. Yashirin shaxsning Polosondanligi, Meshpolvon va “Bulbulning cho‘pchaklari” asarlariga ishora qilinishi uning Anvar Obidjon ekanligini

tasdiqlaydi. Topishmoqni o‘qir ekansiz, muallifning Anvar Obidjonga samimiy munosabatini sezib turasiz. Ular o‘rtasidagi iliq munosabatga guvoh bo‘lasiz:

Shu akamni ko‘rsam

Quchib olgim kelar.

Sevinchlardan ko‘kka uchib

Olgim kelar.

Shoirning yana bir topishmog‘i bolalarning sevimli shoiri Tursunboy Adashboyev haqidadir. Bu topishmoq yetti banddan iborat bo‘lib, har bir bandda shoirga xos bir jumboq yashiringan. Har bir bandda takrorlanayotgan “Kim bu, kim bu, toping, hoy” misrasi refren bo‘lib kelgan. She‘rdagi har bir band oxirida takrorlanib keluvchi misra refren deyiladi. Mana shu refren yettita bandni yaxlitlab kelgan. Har bir bandda berilgan ishora-kalit so‘z topishmoq Tursunboy Adashboyev haqida ekanligini tasdiqlaydi:

Safed-Bulon bolasi,

Shahri O‘sh shalolasi,

Kitobin yo‘q “ola”si,

Kim bu, kim bu, toping, hoy?

Ishora qilingan “ikki elning o‘g‘li”, ustozining Quadrat Hikmat ekanligi, “Do‘l”, “Pishloq”, “O‘kirik”, “Toldi buloq” kabi asarlari nomining keltirilishi fikrimizni tasdiqlaydi.

Po‘latga xat yo‘llagan,

Zafar boshin silagan,

Hamzaga taxt tilagan,

Kim bu, kim bu, toping, hoy?

Hali o‘quvchilik mahalida Po‘lat Mo‘minga xat yozgani, Zafar Isomiddin va Hamza Imonberdiyevlarga ustozlik qilgani haqidagi ma‘lumotni shoir hayot yo‘lini bilgan odamgina payqay olish mumkin. Bu kabi adabiy topishmoqlar shoir shaxsiyati, ularning hayoti va ijodiy yo‘li haqida ma‘lumot berish bilan bir qatorda o‘quvchining ham shu ma‘lumotlar haqida bilimga ega bo‘lishi lozimligini ko‘rsatadi.

Adabiy topishmoqlarning yana bir xili badiiy asar haqida bo‘lib, bu ham shoir mahorati tufayli bir qator ishoralarga boy qilib tasvirlangan. Topishmoqda yashiringan belgilar – “sarguzasht” kitob, asar qahramonining “lof” va “yolg‘on”larni “to‘qish”ga ustakorligi, kiyikcha, olchaga ishora qilinishi asar Myunxauzenga bag‘ishlanganini tasdiqlaydi. Aytish mumkinki, adabiy topishmoqlar topishmoqlarning o‘ziga xos turi bo‘lib, unda belgilar orqali topishgina nazarda tutilmay, muallifning shaxsiy munosabatlari ham yetakchilik qilishini ko‘rish mumkin.

Abdurahmon Akbar bolalarni ichdan kuzatuvchi shoir bo‘lgan. Uning “Bir daftar savol” turkumidagi she’riy baytlari shundan darak beradi. Turkumga yozilgan so‘zboshi savollar Shuhratjon ismli bolaga tegishli ekanini ko‘rsatadi. Turkum “Bekatta tug‘ilgan savollar”, “Yo‘lda tug‘ilgan savollar”, “Maktabda tug‘ilgan savollar”, “Uyda tug‘ilgan savollar”, “Bog‘da tug‘ilgan savollar”, “To‘yda tug‘ilgan savollar” kabi olti qismdan iborat. Barcha savollar bola ko‘nglidan o‘tgan va o‘tishi mumkin bo‘lgan o‘ychil savollar ekanligi bilan e’tiborga molik.

***Kim kimdan o‘rgangan salomlashishni,
Chumoli bizdanmi, biz chumolidan.***

***Osmon havorangmi,
Havo osmonrang***

Bu xildagi savollardan bolaning atrof-muhitni kuzatuvchisi ekanligi, ular bilan kattalarday muloqot qilish kerakligini anglatsa, dunyoni anglashga bo‘lgan ishtiyoqi savollarning serqatlamligidan ayon bo‘lishi bugunning bolasi o‘ziga xos tabiatga egaligini ko‘rsatadi.

***“Gulzor” deb atalgan bu keng bekatning
Tegrasida nega gul o‘smas?***

***Nima uchun ovqat yeyishni
Eng birinchi boshlar kattalar?***

tarzidagi savollarda bolaning jamiyat a’zosi sifatida insonning madaniy va ma’naviy hayotiga befarq bo‘la olmayotganini ko‘rsatadi. Bola uchun qadriyatlar kattalardan ham muhim ahamiyatga ega. Shu bois:

***Onalarni nega “sen”lashar
She’rlarida ba’zi shoirlar?***

deya savol berishini ham tushunish mumkin. “Bir daftar savol” turkumi muayyan mavzularning bola hayotida uchragan, yechim topilishi o‘zi uchun muammo, ayni vaqtda kattalarni ham befarq qoldirmaydigan, ularga qadriyatlarini yodga tushiradigan savollardan iborat ekanligi bilan ham ahamiyatga ega.

Abdurahmon Akbarning “Shoir dadam haqida she’riy hikoyalar” turkumidagi asari bola ko’nglining nozik kechinmalariga bag’ishlangan sara asarlaridan biridir. “Dadamning qalbi”, “Dadamning fikri”, “Ari”, “Supacha”, “Dadamning hazili” kabi asarlari an’anaviy saj’ usulida yozilgan fikrlar tizmasidir. Taniqli adabiyotshunos Rahmatilla Barakayevning “Istiqlol davri bolalar adabiyoti: an’ana, vorislik va izlanish” nomli tadqiqotida shoir ijodining ayni shu qirrasiga alohida e’tibor qaratadi: “Abdurahmon Akbarning mumtoz adabiyotimizdagi qofiyali nasr (saj’)ni eslatuvchi “Shoir dadam haqida she’riy hikoyalar” turkumini she’riy shaklga sig’magan fikrlar tizimi deyish to’g’ri bo’lar edi. Abdurahmon bu she’rlari bilan bolalar adabiyotimizga fikrlovchi, o’ychan bola timsolini olib kirdi”. Besh she’riy hikoyadan tarkib topgan turkum shoir dadasining armon-u iztiroblarini, dard-u tashvishlarini eshitib qolib, jajji yuragiga sig’dira olmay, to’lqinlanib so’zlayotgan bolakay dil izhori, dadasiga bo’lgan cheksiz muhabbati ifodasidir. Bu tuyg’ularni she’rda ifodalash mushkul, buni faqat nasrda keng tushuntirish imkoni mavjud. Ammo nasriy yo’lda ham fikrlar sochilib ketmasligi uchun shoir shartli ravishda saj’ usuliga murojaat qilgan. Jumladan, “Dadamning qalbi” she’riy hikoyasida shunday deyiladi:

“Armon uyasimish dadamning qalbi, dadamning qalbida kularmish sevinch. Dadamning qalbida ummon bor emish. Bor emish dadamning qalbida ilinj. Yozgan uch-to’rt she’ri dadam qalbining topgan quvonchi-yu ozori emish. Dadamning yuragi dunyo ko’rmagan sonsiz fikrlarning mozori emish...”

Ichki qofiyalanishga uyg’un bo’lgan so’z takrorlari va bolakayning mo’jaz taxayyul olamiga sig’magan nogahoniy qiyoslar ushbu turkumga mansub she’riy hikoyalarning shaklan va mazmunan mukammalligini ta’minlagan. Shoirning ijodini kuzatgan adabiyotshunos Zamira Ibrohimova Abdurahmon Akbarning hayotiy voqea va xayoliy tasavvurlardan ta’sirchan manzaralar yaratgani haqida, jumladan, shunday yozadi: “Bu manzaralar xuddi aqlli farzand oilaga fayz-baraka, ota-onaga rahmat olib kelganday, ko’ngillarda mamnuniyat tuyg’ularini paydo qilib, yosh kitobxonning xayolot olamini boyitadi, kengaytiradi: o’quvchi chirildoqlarning sokin oqshomni to’ldirib kuylashlarida osoyishtalik gashtini anglagandek, yog’gan yomg’ir tomchilaridagi mo’jizani tuygandek, asalari, chumolilarning mehnatiga xos go’zallik, fayz, ziynatni ko’rgandek bo’ladi”.

Abdurahmon Akbar ijodini kuzatish asnosida bola ko’nglining nozik tovlanishi, o’zgalar dardiga sherik bo’lish baxtini tuyish mumkin. Uning she’rlari qofiyalar tizmasidan iborat emas, bu she’rlarda bola qalbi yashiringan. U o’z ijodi bilan bolalar adabiyotiga yangi va toza nafas bag’ishladi. Uslubda va shaklda o’ziga xos badiiy namunalar bola olamini anglash natijasi edi. Shoir haqida fikr yuritgan safdoshi Sodiqjon Inoyatov aytganidek:

O’zgalarining dardi ham

Yuragini tig’laydi.

*Sal narsaga quvonar
Salginaga yig'laydi.
Guvoh bo'ldim necha bor
Qolmay deb uvoliga.
Yo'l berganin ohista
So'qmoqda chumoliga.
-Yo'g'-e!
Desa ishonmay
Kim men yozgan gaplarga.
Razm solsin yaxshilab
Abdurahmon Akbarga.*

Adabiyotlar:

1. Абдурахмон Акбар. Куйлаётган боғ. Шеър ва таржималар. – Тошкент: Чўлпон, 1994. – 32 б.
2. Абдурахмон Акбар. Ўйинқароқ булутча. – Тошкент: Чўлпон, 1996. – 96 б.
3. Абдурахмон Акбар. Уйқучининг тушлари. – Тошкент: Шарқ, 2006. – 240 б.
4. Абдурахмон Акбар. Ҳакканинг орзуси. – Тошкент: Давр нашриёти, 2015. – 128 б.
5. Абдурахмон Акбар. Чўнтакдаги дарахт. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2016. – 200 б.
6. <https://www.natlib.uz/>